

Ameryka Łacińska, 4 (118) 2022
ISSN 1506-8900; e-ISSN 2081-1152
CC-BY-NC-SA

Michał Stelmach
Uniwersytet Łódzki
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5857-6262>
E-mail: michal.stelmach@uni.lodz.pl

Instrument militarny w polityce zagranicznej Brazylii, Kolumbii i Wenezueli

*Military instrument in the foreign policy of Brazil, Colombia
and Venezuela*

Artykuł nadesłany: 10 listopada 2022
Wersja ostateczna: 23 lutego 2023
DOI: 10.7311/20811152.2022.118.02

Streszczenie: Celem artykułu jest przeanalizowanie form i zakresu wykorzystania instrumentu militarnego w polityce międzynarodowej trzech państw Ameryki Południowej - Brazylii, Kolumbii i Wenezueli. W oparciu o ilościową i jakościową analizę danych oraz metodę komparatystyczną autor weryfikuje dwie hipotezy badawcze, zgodnie z którymi: 1. w ostatnich dwóch dekadach wzrosło znaczenie instrumentu militarnego w polityce międzynarodowej Brazylii, Kolumbii i Wenezueli, ale jego efektywność pozostaje na niskim poziomie; 2. Państwa te wykorzystują siłę militarną wyłącznie w sposób pośredni i selektywny. W artykule skoncentrowano się na przeanalizowaniu kilku wybranych form wykorzystania instrumentu militarnego w polityce międzynarodowej: odstraszenia potencjałem militarnym, rozbudowie potencjału militarnego i transferze uzbrojenia oraz demonstracji siły i udziale w misjach pokojowych ONZ.

Słowa kluczowe: Brazylia, Kolumbia, Wenezuela, instrument militarny, siły zbrojne, polityka międzynarodowa.

Abstract: The aim of the article is to analyze the forms and scope of the military instrument usage in the foreign policy of three South American countries - Brazil, Colombia and Venezuela. Based on quantitative and qualitative data analysis and the comparative method, the author verifies two research hypotheses, according to which: 1. in the last two decades, the importance of the military instrument in the international politics of Brazil, Colombia and Venezuela has increased, but its effectiveness remains at a low level; 2. The above-mentioned countries use military force only indirectly and selectively. The article focuses on the analysis of several selected forms of using the military instrument in international politics: deterrence with military potential, development of military potential and transfer of weapons, as well as demonstration of strength and participation in UN peacekeeping missions.

Keywords: Brazil, Colombia, Venezuela, military instrument, armed forces, international politics.

Wstęp

Siły zbrojne w każdym państwie stanowią kluczowy instrument polityki obrony i bezpieczeństwa. Pierwszorzędnym zadaniem sił zbrojnych jest obrona niepodległości, suwerenności i integralności terytorialnej państw przed zagrożeniami zewnętrznymi. Jednocześnie mogą stanowić ważny instrument polityki zagranicznej państw. Jak zauważa profesor Bolesław Balcerowicz środki militarne należą - obok środków dyplomatycznych i ekonomicznych, do najważniejszych środków polityki zagranicznej, przy pomocy których państwa realizują swoje interesy. Funkcja zewnętrzna sił zbrojnych w okresie pokoju polega przede wszystkim na wspieraniu i uwiarygodnianiu dyplomacji państwa, obronie interesów państwa na arenie międzynarodowej, a także realizacji zobowiązań sojuszniczych i międzynarodowych w zakresie użycia wojska (Balcerowicz, 2006: 22 i 25). Siły zbrojne można wykorzystywać w polityce zagranicznej i bezpieczeństwa w sposób bezpośredni lub pośredni. Bezpośrednie użycie wojska polega przede wszystkim na zaangażowaniu w konflikt zbrojny lub wojnę. Znacznie więcej jest pośrednich form wykorzystania instrumentu militarnego w polityce zagranicznej państw. Profesor Ireneusz Topolski wyróżnia ich aż czternaście: 1. odstraszanie potencjałem militarnym; 2. demonstrację siły militarnej, w tym także jej gotowości bojowej; 3. eksport techniki wojskowej oraz nowoczesnych technologii; 4. przejmowanie lub inwestycje kapitałowe w przedsiębiorstwach zbrojeniowych innych państw oraz kooperacja przedsiębiorstw zbrojeniowych; 5. sterowanie własnym potencjałem militarnym; 6. kontrolę i redukcję zbrojeń; 7. obecność wojskową poza granicami państwa; 8. pomoc wojskową; 9. groźbę użycia siły, 10. ograniczone użycie siły zbrojnej; 11. wykorzystanie środków walki informacyjnej; 12. użycie siły zbrojnej; 13. udział w operacjach pokojowych; 14. działalność wywiadowczą (Topolski, 2016: 152).

Przedmiotem badań w niniejszym artykule jest rola instrumentu militarnego w polityce międzynarodowej trzech państw Ameryki Południowej – Brazylii, Kolumbii i Wenezueli. Dobór państw do analizy wynikał głównie z dwóch powodów. Po pierwsze, państwa te dość wyraźnie wyróżniają się pod względem potencjału wojskowego na tle innych państw Ameryki Południowej. Należą do wąskiego grona regionalnych potęg militarnych. Potencjałem militarnym w Ameryce Południowej dorównuje im w zasadzie tylko Argentyna i pod pewnymi względami Chile i Peru, a uwzględniając całą Amerykę Łacińską również Meksyk. Po drugie, państwa te przejawiają aspiracje

mocarstwowe. Brazylia, zaliczana do grona wschodzących mocarstw, pełni rolę niekwestionowanego lidera w Ameryce Łacińskiej, ale jej ambicje wykraczają daleko poza region. Brazylia konsekwentnie dąży do umocnienia swojej pozycji w świecie, budując wizerunek przywódcy krajów globalnego Południa. Priorytetowym celem brazylijskiej polityki zagranicznej od lat dwudziestych XX wieku jest osiągnięcie statusu mocarstwa światowego, czego potwierdzeniem ma być zdobycie stałego miejsca w Radzie Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ) (Gawrycki, 2011; Oberda Monkiewicz, 2014, 2020; Sawicka, 2013). Wenezuela, niezależnie od sytuacji gospodarczej i politycznej, postrzega siebie jako mocarstwo regionalne, jednego z liderów państw Ameryki Łacińskiej. W okresie rządów Hugona Chaveza rzuciła wyzwanie Brazylii o przywództwo w regionie promując własną wizję integracji, którą charakteryzował radykalizm i populizm. Promując w polityce międzynarodowej idee rewolucji boliwariańskiej, Wenezuela zbudowała w pierwszej dekadzie XXI wieku sojusz państw socjalistycznych, wrogo nastawionych do Stanów Zjednoczonych, któremu wciąż przewodzi (Oberda Monkiewicz, 2015: 95-96). Kolumbia natomiast, która póki co nie przejawia aspiracji mocarstwowych, z uwagi na swój potencjał gospodarczy i militarny jest ważnym graczem w regionie, tym bardziej, że w ostatnich latach – zwłaszcza w okresie prezydentury Juana Manuela Santosa po 2016 r. – władze starają się tworzyć i realizować niezależną od Stanów Zjednoczonych i niedeterminowaną bezpieczeństwem wewnętrznym politykę zagraniczną, nastawioną na uregulowanie relacji z sąsiadami, ścisłą integrację i współpracę w zakresie zwalczania przestępczości zorganizowanej.

Celem artykułu jest przeanalizowanie form i zakresu wykorzystania sił zbrojnych w polityce międzynarodowej Brazylii, Kolumbii i Wenezueli. Autor formułuje dwie hipotezy badawcze: 1. wzrasta znaczenie instrumentu militarnego w polityce międzynarodowej Brazylii, Kolumbii i Wenezueli w XXI wieku, ale z uwagi na ograniczony potencjał militarny rzadko kiedy jego użycie skutkuje realizacją interesów narodowych; 2. Brazylia, Kolumbia i Wenezuela wykorzystują siłę militarną wyłącznie w sposób pośredni, ograniczając się do raptem kilku z całego arsenału form wykorzystania instrumentu militarnego w okresie pokoju. W artykule skupię się na odstraszeniu, rozbudowie potencjału militarnego, transferze uzbrojenia, demonstracji siły oraz udziale w misjach pokojowych.

Ponieważ temat roli i znaczenia sił zbrojnych i instrumentu militarnego w polityce zagranicznej państw Ameryki Łacińskiej jest w zasadzie nieobecny

w zagranicznej i krajowej literaturze naukowej, artykuł powstał głównie w oparciu o analizę raportów opracowanych przez wiodące ośrodki badawcze zajmujące się problematyką wojny i pokoju: Sztokholmski Międzynarodowy Instytut Badań nad Pokojem (Stockholm International Peace Research Institute, SIPRI) oraz Międzynarodowy Instytut Studiów Strategicznych (International Institute for Strategic Studies, IISS) i Global Firepower, a także publikacji prasowych. Dostępne publikacje naukowe – tak krajowe, jak i zagraniczne – na temat polityki międzynarodowej państw Ameryki Łacińskiej zogniskowane są wokół kwestii uwarunkowań, kierunków oraz celów polityki zagranicznej. Analizie poddawane są wyłącznie środki polityczne i ekonomiczne. Z kolei opracowania naukowe poświęcone siłom zbrojnym w regionie skupiają się na ich wewnętrznych rolach i zadaniach. Przedmiotem analizy jest głównie walka z przestępczością zorganizowaną i gangami oraz w sytuacjach katastrof naturalnych i sytuacji nadzwyczajnych. np. w warunkach pandemii, jak również aktywność związana z realizacją zadań rozwojowych. Analiza form i zakresu użycia instrumentu militarnego w polityce międzynarodowej Brazylii, Kolumbii i Wenezueli pozwoli wypełnić istniejącą w literaturze naukowej lukę i da przyczynek do dalszych badań nad problemem internacjonalizacji sił zbrojnych w regionie, rozumianym jako proces ukierunkowywania aktywności sił zbrojnych na zewnątrz państw.

W badaniach nad rolą instrumentu militarnego w polityce międzynarodowej posłużono się przede wszystkim ilościową i jakościową analizą danych, pozwalającą zaprezentować potencjał militarny poszczególnych państw oraz metodą komparatystyczną na potrzeby wychwycenia podobieństw i różnic w zakresie, formach i intensywności wykorzystania sił zbrojnych w celu realizacji interesu wybranych państw.

Odstraszanie potencjałem militarnym

Państwa Ameryki Łacińskiej nie należą do grona potęg militarnych w skali świata. W rankingu Global Firepower z 2022 r., w którym uwzględniono 142 państwa, najwyższą spośród wszystkich państw regionu, 10. pozycję, zajęła Brazylia z wynikiem 0.1695. W porównaniu z 2021 r. Brazylia spadła w rankingu o jedną pozycję. Kolumbia i Wenezuela również spadły w zestawieniu, Kolumbia z 39 miejsca w 2021 r. na 44 w 2022 r., a Wenezuela z 43. na 45. miejsce. Mimo przesunięcia w dół rankingu, w regionie tylko dwa państwa sklasyfikowano wyżej: Argentynę na 40. i Meksyk na 43. miejscu.

Pozostałe państwa Ameryki Łacińskiej uplasowały się na miejscach między 50. (Peru) a 133. (Panama), co ilustruje zamieszczona poniżej tabela nr 1. (cfr. Global Firepower, 2022).

TABELA 1. PAŃSTWA AMERYKI ŁACIŃSKIEJ W RANKINGU GLOBAL FIREPOWER W 2022 R.

Pozycja w rankingu	Państwo	Wynik
1.	Stany Zjednoczone	0.0453
2.	Federacja Rosyjska	0.0501
3.	Chiny	0.0511
4.	Indie	0.0979
5.	Japonia	0.1195
10.	Brazylia	0.1695
40.	Argentyna	0.6091
43.	Meksyk	0.6423
44.	Kolumbia	0.6438
45.	Wenezuela	0.6664
50.	Peru	0.7453
54.	Chile	0.8169
68.	Ekwador	1.1235
82.	Boliwia	1.5708
91.	Gwatemala	2.2421
103.	Urugwaj	2.4526
109.	Honduras	2.6558
110.	Paragwaj	2.6873
122.	Nikaragua	3.7337
127.	Salwador	4.3558
133.	Panama	5.0255

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Global Firepower 2022, <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>

Choć w skali świata potencjał wojskowy jakim dysponują Kolumbia i Wenezuela prezentuje się dość przeciętnie, to w Ameryce Południowej państwa te – obok Brazylii, która dominuje w regionie pod względem militarnym oraz Argentyny, Peru i Chile, dysponujących zbliżonym potencjałem – są zaliczane do grona regionalnych potęg militarnych. Warto zatem bliżej przyjrzeć się potencjałowi wojskowemu trzech wybranych państw.

Najbardziej liczną armią w regionie Ameryki Łacińskiej dysponuje Brazylia. Według Global Firepower w 2022 r. w siłach zbrojnych służy 360 000 żołnierzy, a w rezerwie jest 1 340 000 osób. Armia brazylijska jest 13. najbardziej liczną armią na świecie. Dodatkowo w formacjach paramilitarnych służy 400 000 osób. Zważywszy na dużą populację liczącą prawie 213 500 000 ludzi, Brazylia ma największe wśród państw regionu zdolności mobilizacyjne. W sytuacji zagrożenia i konfliktu rząd może powołać pod broń prawie 109 mln ludzi, czyli 51% populacji. Drugą najliczniejszą armią w regionie posiada Kolumbia. Obecnie w siłach zbrojnych służy 295 000 żołnierzy, a 35 000 znajduje się w rezerwie. Dodatkowo funkcjonują dość rozbudowane formacje paramilitarne, liczące w 2022 r. 185 000 paramilitarnych. Sporo są też możliwości mobilizacyjne (49% obywateli, czyli ponad 24 600 000 osób). Armia wenezuelska stanowi trzecią pod względem liczebności armią w regionie. Według Global Firepower liczy 137 500 żołnierzy oraz 30 000 rezerwistów. Ze wszystkich analizowanych państw posiada najliczniejsze formacje paramilitarne, w których służy 1 600 000 ludzi. (cfr. Global Firepower, 2022).

TABELA 2. PORÓWNANIE LICZEBNOŚCI SIŁ ZBROJNYCH I FORMACJI PARAMILITARNYCH BRAZYLII, KOLUMBII I WENEZUELI W 2022 R.

	Siły zbrojne	Siły paramilitarne	Rezerwiści
Brazylia	360 000	400 000	1 340 000
Kolumbia	295 000	185 000	35 000
Wenezuela	137 500	1 600 000	30 000

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Global Firepower 2022, https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=brazil; https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=colombia; https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=venezuela

Największy potencjał sił lądowych posiada również Brazylia, która spośród trzech wybranych państw dysponuje największą liczbą czołgów, dział samobieżnych i holowanych oraz systemów raketowych wielokrotnego startu. Wenezuela przewyższa Brazylię jedynie pod względem liczby pojazdów opancerzonych. Zadziwia, że Kolumbia, której armia jest stale dofinansowywana i doposażana przez Stany Zjednoczone, nie posiada obecnie na stanie żadnego czołgu i systemu raketowego wielokrotnego startu. Plan zakupu 50 czołgów nie został zrealizowany przez ostatnich 20 lat, co jest niezrozumiałe, zważywszy na kwoty jakie Kolumbia od lat przeznaczają na zakup uzbrojenia. Nabycie czołgów oraz systemu raketowego wielokrotnego startu powinno stanowić dla kolumbijskiego rządu priorytet w najbliższych latach (cfr. Global Firepower, 2022).

TABELA 3. PORÓWNANIE POTENCJAŁU SIŁ LĄDOWYCH BRAZYLII, KOLUMBII I WENEZUELI W 2022 R.

	Czołgi	artyleria samobieżna / artyleria holowana	Pojazdy opancerzone	System raketowy wielokrotnego startu
Brazylia	439	136 / 546	1958	78
Kolumbia	0	6/110	483	0
Wenezuela	300	60/104	2534	54

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Global Firepower 2022, https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=brazil; https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=colombia; https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=venezuela

Brazylia i Wenezuela w ostatnich latach koncentrowały się na rozbudowie i unowocześnianiu swoich sił powietrznych. Obecnie znacznie przewyższają swoim potencjałem kolumbijskie siły powietrzne, które wykazują znaczne braki w myśliwcach, zwłaszcza tych najnowszej generacji, ale przede wszystkim w śmigłowcach bojowych, których w ogóle nie posiadają. Biorąc pod uwagę, że państwo kolumbijskie wciąż znajduje się w stanie konfliktu z narkopartyzantką i kartelami narkotykowymi tego typu uzbrojenie mogłoby okazać się przydatne. Wenezuela i Kolumbia posiadają dodatkowo po jednym tankowcu powietrznym, a Brazylia ma dwa samoloty, które mogą zaopatrywać inne samoloty w paliwo w locie (cfr. Global Firepower, 2022).

TABELA 4. PORÓWNANIE POTENCJAŁU SIŁ POWIETRZNYCH BRAZYLII, KOLUMBII I WENEZUELI W 2022 R.

	Myśliwce	Samoloty szkoleniowe	Transportery	Śmigłowce	Śmigłowce szturmowe
Brazylia	42	210	125	179	12
Kolumbia	17	82	77	211	0
Wenezuela	44	80	50	78	10

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Global Firepower 2022, https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=brazil; https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=colombia; https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=venezuela

Zdecydowanie najgorzej prezentuje się potencjał sił morskich Brazylii, Kolumbii i Wenezueli. Państwa te nie posiadają żadnego lotniskowca ani niszczyciela. Brak lotniskowca na wyposażeniu marynarki wojennej dziwi zwłaszcza w przypadku Brazylii, która pragnie odgrywać rolę mocarstwa światowego. Jego brak skutecznie ogranicza możliwości operacyjne brazylijskich sił zbrojnych w regionie, chociażby w rejonie Morza Karaibskiego i na Oceanie Atlantyckim, ale także poza zachodnią półkulą, do czego mocarstwo globalne powinno być zdolne. Jeden helikopterowiec znajdujący się na stanie marynarki wojennej to zdecydowanie zbyt mało by podjąć interwencję z dala od baz lotniczych znajdujących się na terenie kraju. Nieco lepiej wygląda sytuacja jeśli chodzi o okręty podwodne: Kolumbia dysponuje jedenastoma, Brazylia - siedmioma, a Wenezuela - dwoma. W ostatnich latach Kolumbia znacznie zwiększyła zasoby statków patrolowych. W 2022 r. posiada aż 285 takich jednostek, podczas gdy mająca o wiele dłużą linię brzegową Brazylia ma ich zaledwie 22 (cfr. Global Firepower, 2022).

TABELA 5. PORÓWNANIE POTENCJAŁU SIŁ MORSKICH BRAZYLII, KOLUMBII I WENEZUELI W 2022 R.

	Lotniskowce	Niszczyciele	Fregaty	Korwety	Okręty podwodne	Statki patrolowe	Okręty minowe
Brazylia	0	0	6	2	7	22	5
Kolumbia	0	0	4	2	11	285	0
Wenezuela	0	0	2	0	2	31	0

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Global Firepower 2022, https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=brazil; https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=colombia; https://www.globalfirepower.com/country-military-strength-detail.php?country_id=venezuela

Rozbudowa potencjału militarnego

Według raportu *Military Balance* z 2021 r., opracowanego przez IISS, wydatki na obronę w Ameryce Łacińskiej w 2020 r. wyniosły 53 mld dolarów. Spośród państw regionu najwięcej wydały Brazylia (22.1 mld dolarów), Kolumbia (9.4 mld dolarów), Meksyk (5.3 mld dolarów), Chile (4 mld dolarów) i Argentyna (2,9 mld dolarów) (IISS, 2022: 378). Eksperci, z powodu braku dostępu do danych, nie uwzględnili Wenezueli w zestawieniu w 2020 r. Ostatnie dane z 2017 r. mówią o wydatkach rządu 2.2% PKB (cfr. IISS, 2017).

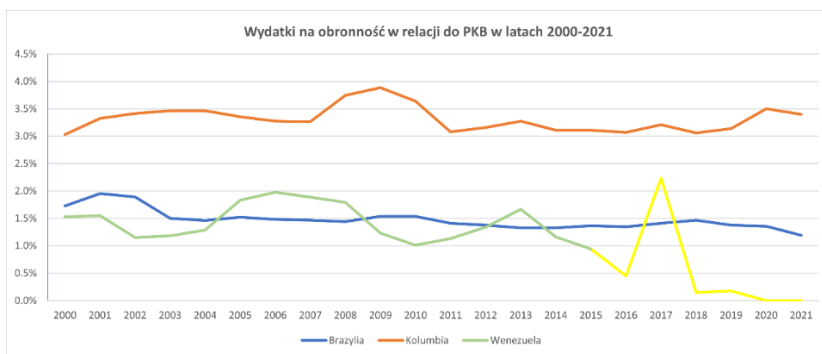
Według SIPRI państwa na świecie przeznaczają na obronę średnio 2.2% PKB. Poniżej średniej światowej wydają na obronę Brazylia i Wenezuela. W Brazylii szczyt wydatków przypada na rok 2001 (2% PKB). Od 2003 r. do 2010 r. wydatki utrzymują się na stałym poziomie 1.5% PKB, z wyjątkiem roku 2008, w którym ograniczono je do poziomu 1.4% PKB (cfr. SIPRI, 2022). W latach 2011-2020 wydatki na obronność stabilizują się na poziomie 1.3-1.5% PKB, co przekładało się na kwoty rządu 24-26 mld dolarów (ISS, 2022: 382). W 2021 r. odnotowano spadek wydatków na cele wojskowe do poziomu 1.2% (cfr. SIPRI, 2022).

W Wenezueli szczyt wydatków na obronę przypada na lata 2005-2008, kiedy to wykorzystując okres boomu gospodarczego, w kolejnych latach przeznaczano na ten cel 1.8%, 2%, 1.9% i 1.8% PKB. W trzech następnych latach, między 2009 a 2012 r., nastąpiło ograniczenie wydatków na obronę do poziomu 1-1.3% PKB, czego bezpośrednią przyczyną było pogorszenie koniunktury gospodarczej i spadku cen i zapotrzebowania na wenezuelską ropę. Potem znaczny, choć krótkotrwały wzrost wydatków nastąpił w 2013 r., osiągając poziom 1.7% PKB. W kolejnych latach obserwowaliśmy gwałtowny spadek wydatków na obronność do poziomu 1.2% PKB w 2014 r., 0.9% PKB w 2015 r. i 0.5% PKB w 2016 r., co wynikało z trudnej sytuacji gospodarczej w jakiej znalazła się Wenezuela z powodu spadku popytu na surowce i cen ropy naftowej na światowych rynkach. Kryzys polityczny i potrzeba uzyskania przez reżim pełnego poparcia wojskowych w sytuacji głębokiego kryzysu politycznego, gospodarczego i humanitarnego w 2017 r. zmusiła Nicolasa Maduro do radykalnego, choć tylko chwilowego, zwiększenia wydatków na siły zbrojne i obronę do poziomu 2.2% PKB. W latach 2018-2019 wydatki na obronność zmniejszono do 0.2% PKB (cfr. SIPRI, 2022).

Największy procent PKB na obronę spośród trzech analizowanych państw przeznaczają Kolumbia, co wynika z toczącego się od dziesięcioleci

wewnętrznego konfliktu zbrojnego pomiędzy państwem a ugrupowaniami partyzanckimi i kartelami narkotykowymi, który wymusza na kolejnych rządach nieustanne dozbrajanie sił zbrojnych. Od 1992 r. Kolumbia przeznaczą na obronność więcej niż 2% PKB. Szczyt wydatków przypada na rok 1996 (4.4% PKB). Warto podkreślić, że od 1998 r. do 2021 r. wydatki na obronę w tym kraju utrzymują się na poziomie powyżej 3% PKB. Wzrostu wydatków na siły zbrojne i obronę nie zahamowało podpisanie porozumień pokojowych z FARC w 2016 r. W okresie 2016-2021 wydatki na ten cel oscyływały w granicach 3.1 do 3.5% PKB. W 2019 r. budżet obrony stanowił 3.1% PKB, a w 2020 r. 3.5% PKB. W 2021 r. wydatki minimalnie zmniejszyły się, stanowiąc 3.4% PKB, czyli wciąż ponad trzykrotnie więcej niż średnia dla regionu (1.1% PKB), co dało kwotę 9.4 mld dolarów i drugie – po Brazylii – miejsce w zestawieniu państw regionu przeznaczających najwięcej pieniędzy na obronność (ISS, 2021: 381; cfr. SIPRI, 2022). Szczegółowo wydatki Brazylii, Wenezueli i Kolumbii na obronność w relacji do PKB ilustruje wykres nr 1¹.

WYKRES 1. WYDATKI NA OBRONNOŚĆ W RELACJI DO PKB W LATACH 2000-2021

Źródło: Opracowanie własne na podstawie SIPRI Military Expenditure Database, <https://milex.sipri.org/sipri>

Brazylia, Kolumbia i Wenezuela od lat starają się zwiększać potencjał sił zbrojnych, podnosząc poziom wyszkolenia kadry dowódczej oraz żołnierzy i członków formacji paramilitarnych, rozbudowując infrastrukturę techniczną i zaplecze logistyczne, a przede wszystkim podnosząc jakość wyposażenia i uzbrojenia poprzez zakup nowego sprzętu wojskowego i broni. Unowo-

¹ Ponieważ w latach 2015-2021 Wenezuela albo nie udostępniała albo przedstawiała niewiarygodne dane, wydatki na obronności zostały oszacowane przez ekspertów SIPRI. Szacunkowe dane zaznaczono na wykresie kolorem żółtym.

cześnianie sił zbrojnych i dostosowywanie ich do nowych wyzwań utrudnia nasilający się w ostatnich latach, zwłaszcza po 2020 r. kryzys gospodarczy.

W XXI wieku największym importerem broni w regionie jest Wenezuela, która w latach 2000-2020 wydała na ten cel 5.531 mld dolarów. Szczyt wydatków przypada na lata 2006-2009, kiedy to Hugo Chavez kupił broń w kolejnych latach za odpowiednio 377 mln, 775 mln 739 mln i 358 mln dolarów niemal wyłącznie od Rosji (748 mln w 2007 i 699 mln w 2008 r.) oraz Chin (27 mln w 2007 r. i 41 mln w 2008 r.). Zdecydowaną większość kwoty przeznaczono na zakup rakiet. Kolejny okres zwiększonych wydatków przypada na lata 2011-2013. W 2011 r. Wenezuela zakupiła broń za kwotę 596 mln, w 2012 r. – 687 mln dolarów, a w 2013 r. – 993 mln dolarów. W 2013 r. całość zapotrzebowania na broń ponownie pokrył import z dwóch krajów, strategicznych partnerów - Rosji i Chin. Głównymi towarami importowymi były wówczas okręty, pojazdy opancerzone, samoloty, systemy obrony przeciwlotniczej, systemy artyleryjskie oraz rakiety. Z powodu kryzysu gospodarczego w kolejnych latach ograniczono zakupy broni. W 2018 r. przeznaczono na ten cel zaledwie 14 mln dolarów. W 2020 r. natomiast, nie zważając na trudną sytuację społeczno-gospodarczą w kraju, władze zdecydowały się nabyć broń o wartości 79 mln dolarów. Wenezuela ograniczyła zakupy do nabycia silników, sensorów wojskowych i okrętów. Wenezuela importuje broń z kilku źródeł. Głównym dostawcą jest Rosja, która w okresie ostatnich dwudziestu lat eksportowała do Wenezueli uzbrojenie o wartości 3.850 mld dolarów oraz Chińska Republika Ludowa, która dostarczyła broń wartą 629 mln dolarów. Wenezuela importuje również znaczne ilości uzbrojenia z Niderlandów (332 mln), Hiszpanii (313 mln), Korei Południowej (jednorazowy zakup w 2002 r. za kwotę 45 mln), Izrael (44 mln), Niemcy (76 mln), Włochy (34 mln) i Stanów Zjednoczonych (37 mld) przed 2016 r., zanim Waszyngton ogłosił embargo na eksport broni do Wenezueli, Szwecja i Szwajcaria (po 32 mln). Wśród innych dostawców znajdują się Wielka Brytania, Ukraina, Austria i Iran (cfr. SIPRI, 2022e).

Brazylia zajmuje trzecie miejsce w regionie pod względem importu uzbrojenia². W latach 2000-2021 wydała na broń 4.695 mld dolarów. Intensywne zakupy uzbrojenia miały miejsce w latach 2010-2012, kiedy to mocarstwo regionalne przeznaczało na zakup broni powyżej 300 mln dolarów

---

² W rankingu importerów Brazylię wyprzedza Chile, które w latach 2000-2021 wydało na uzbrojenie 5.256 mld dolarów (cfr. SIPRI, 2022a).

(w kolejnych latach odpowiednio 310, 306 i 327 mln dolarów). W okresie 2013-2015 wydatki na uzbrojenie przekraczały 200 mln dolarów (w kolejnych latach odpowiednio 223, 206 i 217 mln dolarów). W dwóch kolejnych latach wydatki spadły do poziomu 109 i 94 mln dolarów by w 2018 r. osiągnąć poziom 267 mln dolarów. W latach 2019-2020 Brazylia wydała na uzbrojenie powyżej 150 mln dolarów, a w 2021 r. – 234 mln dolarów. W okresie 2000-2021 Brazylia inwestowała w zakup przede wszystkim samolotów, okrętów, pojazdów opancerzonych, czujników, rakiety oraz systemy obrony przeciwlotniczej (cfr. SIPRI, 2022c). Jako jedyna spośród trzech badanych państw była w stanie 2021 r. kontynuować prace modernizacyjne zainicjowane rok wcześniej, mimo zmniejszenia budżetu na obronność. W 2020 r. w Brazylii rozpoczęto budowę portu dla łodzi podwodnych, w którym ma docelowo stacjonować jedna łódź o napędzie atomowym i cztery łodzie podwodne o napędzie konwencjonalnym. Plan strategiczny rozwoju marynarki wojennej przewiduje nabycie do 2040 r. czterech korwet wielozadaniowych typu Tandaré, które mają kosztować 1.6 mld dolarów. Brazylijska marynarka wojenna ma zostać dodatkowo zaopatrzona w przybrzeżne statki patrolowe. Wciąż jednak nie przewidziano zakupu lotniskowca. Proces modernizacyjny przebiega również w siłach powietrznych. Do służby w 2020 r. włączono francuskie samoloty bojowe Gripen E. (IISS, 2021: 381). Brazylia, inaczej niż Wenezuela, nie uzależniała się od dostaw broni z jednego źródła. W marcu 2022 r. brazylijska armia weszła w posiadanie pierwszych bezzałogowych statków powietrznych (ang. *unmanned aerial vehicle*, UAV), które planuje wykorzystywać w misjach wywiadowczych i obserwacyjnych, a także do rozpoznawania i namierzania celów. Przeznaczyła na ten cel ponad 3 mln dolarów (cfr. Barreira, 2022). Głównymi dostawcami broni dla Brazylii w pierwszych dwóch dekadach XXI wieku były Francja (1 181 mld), Stany Zjednoczone (847 mln), Niemcy (714 mln), Włochy (414 mln), Wielka Brytania (336 mln), Szwecja (320 mln), Izrael (291 mln), Hiszpania (180 mln), Rosja (175 mln) i Kanada (97). Mniejszą rolę odgrywały dostawy z Belgii, Austrii, Szwajcarii, Republika Południowej Afryki, a także Jordanii, Norwegii, Singapuru, Danii i Czech (cfr. SIPRI, 2022a). Co ciekawe, Brazylia nie importowała uzbrojenia z Chińskiej Republiki Ludowej, która w XXI wieku zdecydowanie wkroczyła na latynoamerykański rynek broni.

Kolumbia, która w latach 2000-2021 zakupiła broń o wartości 2 729 mld dolarów, zajmuje czwarte miejsce w regionie³. Pierwszy znaczący wzrost wydatków na uzbrojenie nastąpił w 2001 r. (269 mld dolarów). W dwóch kolejnych latach wydano odpowiednio 171 i 145 mld dolarów. W okresie 2004-2006 zakupy były raczej symboliczne, wyniosły po 18 mld dolarów w 2004 i 2005 r. oraz 54 mln dolarów w 2006 r. Kolumbia dozbroiła się w okresie 2007-2015 wydając na sprzęt powyżej 100 mln dolarów, a w niektórych latach nawet powyżej 200 mln dolarów (2007, 2009, 2010 i 2012 r.). Kolejne rządy koncentrowały się na umocnieniu i modernizacji przede wszystkim sił powietrznych. Największe kwoty przeznaczano na zakup samolotów. Ponadto zakupiono okręty, rakiety, sensory, systemy artyleryjskie i wozy opancerzone (cfr. SIPRI, 2022d). Istotnym z punktu widzenia unowocześnienia armii i dostosowania ich do wyzwań był zakup 20 dronów w 2022 r. Są one wykorzystywane do ochrony cywilów, instalacji wojskowych oraz zwalczania grup przestępczych, głównie w departamencie Arauca (cfr. Pelcastre, 2022). Głównym dostawcą broni dla Kolumbii są Stany Zjednoczone (1.391 mld dolarów), Izrael (376 mln), Niemcy, 262 mln), Hiszpania (142 mln), Republika Korei Południowej (128 mln), Brazylia (111 mln), Rosja (101 mln), Niderlandy (79 mln), Kanada (45 mln) i Francja (36 mln). Mniejszą rolę odgrywały dostawy broni z Wielkiej Brytanii, Turcji, Portugalii, Włoch, Republiki Dominikany i Danii (cfr. SIPRI, 2022a).

Transfer broni

Jednym z form wykorzystania instrumentu militarnego jest transfer techniki wojskowej i sprzedaż broni. W latach 2000-2021 największym eksporterem broni w regionie Ameryki Łacińskiej była Brazylia (cfr. SIPRI, 2022a; Topolski, 2021: 11) Mocarstwo sprzedało broń wartą 1.138 mld dolarów do 31 państw. Największymi odbiorcami brazylijskiego uzbrojenia była Indonezja (130 mln), Kolumbia (111 mln), Chile (102 mln), Ekwador (96 mln), Francja (92 mln), Grecja (48 mln), Nigeria (53 mln), Meksyk i Malezja (po 36 mln) oraz Republika Dominikany (35 mln). Brazylia eksportowała uzbrojenie również do innych państw w regionie Ameryki – Urugwaju, Paragwaju i Gujany i Stanów Zjednoczonych oraz poza regionem np. do Wielkiej

---

³ Wyrzedza ją Meksyk, który w analogicznym okresie wydał na uzbrojenie kwotę 2 878 mld dolarów (cfr. SIPRI, 2022a).

Brytanii, Turkmenistanu, Mozambiku, Mali, Arabii Saudyjskiej i na Filipiny (cfr. SIPRI, 2022a). Warto zwrócić uwagę, że ważnym kierunkiem eksportu brazylijskiego uzbrojenia w XXI wieku zostały kraje regionu. Brazylii udało się zdywersyfikować rynki zbytu i przynajmniej w kilku krajach wyprzeć bądź ograniczyć wpływy amerykańskie. Na brazylijski eksport uzbrojenia składają się przede wszystkim samoloty i broń artyleryjska o wartości odpowiednio 970 i 105 mln dolarów. Brazylia eksportuje ponadto pociski (27 mln), statki (21 mln) i pojazdy opancerzone (15 mln) (cfr. SIPRI, 2022c).

W analogicznym okresie Wenezuela eksportowała broń o wartości 51 mln dolarów, przy czym aż 40 mln uzyskano ze sprzedaży uzbrojenia do Ekwadoru w 2009 r. W latach 2004-2009 wenezuelska broń trafiła również do Boliwii i Gwatemali. Głównym produktem eksportowym były samoloty warte 38 mln dolarów. Dodatkowo Wenezuela sprzedała pociski warte 2 mln dolarów. Po 2009 r. SIPRI nie odnotował aktywności Wenezueli w zakresie handlu uzbrojeniem ((cfr. SIPRI, 2022e).

Kolumbia w latach 2000-2021 eksportowała uzbrojenie o wartości 30 mln dolarów. Warto odnotować, że broń sprzedawano tylko w 2002 r., 2017 r. oraz 2019 i 2020 r. Odbiorcami było pięć krajów z regionu: Gwatemala, Honduras, Meksyk, Peru i Surinam. Kolumbia sprzedała jedynie statki (20 mln) i samoloty (10 mln) (cfr. SIPRI, 2022d).

Nieznaczną rolę Brazylii i marginalną rolę Kolumbii i Wenezueli w światowym obrocie bronią wynika z zacofania technologicznego w przemyśle zbrojeniowym, które jest konsekwencją mocno ograniczonych inwestycji w badania i rozwój. Brazylia i Kolumbia inwestują zaledwie między 2 a 10% rocznego budżetu na obronność, co jest znacznie poniżej międzynarodowych standardów. Dla przykładu, NATO zaleca swoim członkom przekazywanie na cele inwestycyjne ok. 20% budżetu na obronność (IISS, 2021: 384). Na razie trudno też szukać pozytywnych skutków współpracy technologicznej pomiędzy państwami w ramach Południowoamerykańskiej Rady Obrony. Stworzenie wspólnego przemysłu zbrojeniowego, który byłby zdolny konkurować z największymi koncernami na świecie wciąż pozostaje w sferze politycznych marzeń i utopii. W sytuacji niskich wydatków na badania i rozwój oraz brak kooperacji w sektorze zbrojeniowym nie może dziwić, że żadna firma zbrojeniowa z Brazylii, Kolumbii i Wenezueli nie została uwzględniona w najnowszym rankingu największych przedsiębiorstw zbrojeniowych na świecie opracowanym przez SIPRI. Produkowany w Kolumbii i Wenezueli sprzęt wojskowy jest stosunkowo drogi i niskiej jakości, a przez to mało

konkurencyjny w stosunku do produktów oferowanych przez światowych gigantów, tj. amerykańskiego Lockheed Martin Corp., Raytheon Technologies, Boeing, chińskich NORINCO, AVIC, CETC, rosyjskiej Almaz-Antey czy francuskiej Thales i włoskiego Leonardo.

Demonstracja siły

Brazylia, Kolumbia i Wenezuela sporadycznie, aczkolwiek w ostatnich latach coraz częściej, decydują się na wykorzystanie instrumentu militarnego w polityce międzynarodowej w formie demonstracji siły militarnej, która obejmuje przede wszystkim manewry wojskowe, mobilizację sił zbrojnych oraz koncentrację wojsk w rejonach przygranicznych i miejscach o strategicznym znaczeniu.

Manewry wojskowe stanowią dla Brazylii, Kolumbii i Wenezueli ważny środek budowy zaufania w relacjach z innymi państwami amerykańskimi i sojusznikami spoza regionu. Z jednej strony służą umacnianiu przyjaźni, a z drugiej także podnoszeniu zdolności bojowych poszczególnych armii i zwiększaniu interoperacyjności sił zbrojnych w Ameryce. Większość realizowanych w regionie ćwiczeń ma charakter cykliczny i stanowią najczęściej element szerszej regionalnej współpracy wojskowej pomiędzy państwami południowoamerykańskimi z udziałem lub bez udziału Stanów Zjednoczonych, jak również niekiedy innych mocarstw – ChRL i Rosji. Manewry odbywają się regularnie, mniej więcej co 2 lata, w zależności od formatu współpracy.

Kolumbia oraz Brazylia ściśle współpracują ze Stanami Zjednoczonymi i NATO. Kolumbia jako jedyne państwo latynoamerykańskie posiada od 2017 r. status „partnera globalnego” Sojuszu Północnoatlantyckiego. Brazylia natomiast od 2019 r. ma status „głównego sojusznika” NATO. Partnerzy globalni i główni sojusznicy nie są objęci gwarancjami bezpieczeństwa i wzajemnej obrony, co początkowo budziło niepokój w Caracas, ale mogą korzystać z pewnych przywilejów w zakresie handlu uzbrojeniem oraz uczestniczyć we wspólnych manewrach. Państwa południowoamerykańskie poprzez szkolenia i ćwiczenia starają się rozwijać interoperacyjność swoich sił zbrojnych zgodnie z normami i standardami NATO. Dodatkowo personel kolumbijski regularnie uczestniczy w kursach w Szkole NATO w Oberammergau w Niemczech oraz w Szkole Obrony NATO w Rzymie. Kolumbia jako globalny partner NATO, a przede wszystkim strategiczny sojusznik Stanów Zjednoczonych, mimo, że nie ma interesów militarnych na Ukrainie, zdecydowała się

zaangażować w wojnę, organizując szkolenia saperskie dla wojska ukraińskiego (cfr. DW, 2022; cfr. Reuters, 2022).

W latach 2017-2022 Brazylia oraz Kolumbia wzięły udział w kilku ćwiczeniach sojuszniczych i międzynarodowych o istotnym znaczeniu politycznym. W 2017 r. w Brazylii, przy okazji inauguracji międzynarodowej wojskowej bazy logistycznej w Tabatinga (Amazonia), na pograniczu z Kolumbią i Peru, która ma zapewniać siłom zbrojnym wsparcie w udzielaniu pomocy humanitarnej i walce z transgraniczną przestępczością zorganizowaną, odbyły się manewry z udziałem wojsk brazylijskich (1533 żołnierzy), kolumbijskich (150 żołnierzy), peruwiańskich (120 żołnierzy) i amerykańskich (30 żołnierzy) o kryptonimie Operacja „Zjednoczona Ameryka” (hiszp. *La Operación „América Unida”*). Wśród obserwatorów znaleźli się przedstawiciele wojsk z Argentyny, Wenezueli, Japonii, Niemiec i Kanady (cfr. Gosman, 2017). Wojskowi ćwiczyli walkę w dżungli oraz współdziałanie w sytuacji katastrof naturalnych. Niektóre partie opozycyjne kwestionowały obecność wojsk amerykańskich na terytorium Brazylii, uznając ją za niezgodną z brazylijską doktryną obronną, która zabrania stacjonowania na terenie kraju wojsk innych niż południowoamerykańskie (cfr. Senra, 2017). Duże kontrowersje wywoływało również samo uruchomienie bazy wojskowej, która w ocenie władz wenezuelski posłuży Amerykanom jako baza wypadowa do przeprowadzanych w regionie interwencji, co uznano za kolejny przejaw amerykańskiej polityki imperialistycznej. W 2018 r. odbyła się ostatnia edycja wielonarodowych ćwiczeń sił powietrznych, Cruzeiro do Sul Exercise (CRUZEX), które Brazylia organizuje co dwa lata począwszy od 2002 r.. W ćwiczeniach, poza Brazylią wzięły udział siły zbrojne Chile, Peru, Urugwaj oraz Stanów Zjednoczonych, Kanady i Francji. Wenezuela, podobnie jak Boliwia, Wielka Brytania, Szwecja i Indie, uczestniczyła w roli obserwatora. W 2019 r. Brazylia uczestniczyła w ćwiczeniach FRATERNAL w 2019 r. (z Argentyną) i IBSAMAR (India-Brazil-South Africa Maritime, RPA i Indiami) (Força Aérea Brasileira, 2021). W 2020 r. odbyły się manewry ARANDU, w których udział wzięło 2300 brazylijskich i argentyńskich żołnierzy, 100 pojazdów opancerzonych i 10 samolotów (w tym 7 z Brazylii). Ich celem było wzmocnienie relacji politycznych pomiędzy państwami, zacieśnienie przyjaźni i zwiększenie interoperacyjności sił zbrojnych (cfr. Oliveira, 2021). W 2021 r., między 6 a 16 grudnia, odbyły się w Brazylii ćwiczenia CORE 21 (Combined Operations and Rotation Exercise), po raz pierwszy z udziałem wojsk amerykańskich. W ćwiczeniach, które odbyły się w Lorena i Cachoeira

Paulista w stanie São Paulo oraz Resende w stanie Rio de Janeiro, i które objęły m.in. trening z przeprowadzania desantu, wzięło udział 990 żołnierzy, w tym 750 brazylijskich. W ubiegłych latach Brazylia przeprowadzała te ćwiczenia z Argentyną i innymi państwami Ameryki Łacińskiej. Dwunarodowe ćwiczenia brazylijsko-amerykańskie mają odbywać się w tej formule cyklicznie, każdego roku, aż do 2028 r. (cfr. Ommati, 2021). W 2022 r. Brazylia i Kolumbia wzięły udział w ćwiczeniach UNITAS. W szkoleniach na morzu i w portach, które są prowadzone przez Stany Zjednoczone od 1959 r. wzięły udział ponadto Argentyna, Chile, Ekwador, Meksyk, Paragwaj, Peru i Kanada (cfr. U.S. Southern Command, 2022). Między 7 a 28 maja 2022 r. odbyły się ćwiczenia „Tradewinds”. Manewry miały charakter wielonarodowy i objęły symulację działań wojennych na lądzie, morzu i w powietrzu. Udział wzięło w nich 1500 żołnierzy m.in. z Brazylii, Kanady, Kolumbii, Francji, Wielkiej Brytanii, Jamajki, Dominikany i licznych małych państw karaibskich. Ćwiczenia miały podnieść zdolności przede wszystkim w zakresie zwalczania kontrabandy na morzu karaibskim i w dżungli (cfr. Marines, 2022). W październiku 2022 r. Brazylia wspólnie z Argentyną i Urugwajem zrealizowała ćwiczenia Acrux X River, których celem była poprawa współpracy wojskowej z sąsiadami na rzekach. Ćwiczenia te, które odbywają się cyklicznie co dwa lata na rzece Paragwaj-Parana, należą do największych ćwiczeń rzecznych na świecie. W ostatnich wzięło udział 192 żołnierzy. W roli obserwatorów udział wzięli przedstawiciele marynarki wojennej Paragwaju i sił zbrojnych Boliwii (cfr. Caldero, 2022).

Brazylia, Kolumbia i Wenezuela podjęły w ostatnich latach współpracę również z Chińską Republiką Ludową. W jej ramach współpracy w latach 2003-2016 przeprowadzono osiem ćwiczeń, w tym po trzy z Brazylią i Wenezuelą oraz dwa z Kolumbią. W 2013 r. odbyły się wspólne manewry floty chińskiej oraz brazylijskiej (i chilijskiej). W lipcu 2022 r. Chiny, Rosja i Iran przygotowywały się do przeprowadzenia wspólnych ćwiczeń *Sniper Frontier* na zachodniej półkuli, w których zaplanowano udział dziesięciu państw Ameryki Łacińskiej i Karaibów (cfr. Cerdán, 2022).

Na wykorzystanie ćwiczeń wojskowych do zademonstrowania siły militarnej państwa w warunkach zaostrzającego się konfliktu międzynarodowego zdecydowała się w ostatnich latach jedynie Brazylia. Między 8 a 22 wrześniem 2020 r. Brazylia zorganizowała dwa duże ćwiczenia narodowe. Pierwsze, pod kryptonimem „Operacja Amazonia” były symulacją wojny z Wenezuelą o strategiczny region wokół stolicy stanu Amazonas, Manaus.

Odbyły się one w rejonie potrójnego pogranicza Brazylii, Kolumbii i Wenezueli, miejscu znanym jako jeden z głównych szlaku przerzutu narkotyków w Ameryce Południowej. W manewrach wzięło udział ponad 3600 żołnierzy z 8 dowództw wojskowych, ze wszystkich rodzajów sił zbrojnych. Brazylia testowała siły artyleryjskie, jednostki przeciwlotnicze i siły specjalne. Ćwiczenia stanowiły również doskonałą okazję do zaprezentowania najnowocześniejszej broni w arsenale brazylijskim - systemu Astros. W październiku 2020 r. u wybrzeży Rio de Janeiro odbyły się drugie manewry. „Operacja Posejdon” objęła ćwiczenia sił powietrznych (starty i lądowania na wielozadaniowym helikopterowcu Atlântico, uważanym za największy okręt wojenny w Ameryce Łacińskiej. Wzięło w nich udział ponad tysiąc żołnierzy z wojsk lądowych, powietrznych i morskich (cfr. Lemos, 2020). Obie stanowiły demonstrację siły brazylijskiej armii w warunkach zaostrzającego się konfliktu pomiędzy Wenezuelą i Stanami Zjednoczonymi i rosnących napięć pomiędzy Wenezuelą i Brazylią, po tym jak Brazylia poparła stanowisko Waszyngtonu i odmówiła uznania Nicolasa Maduro za prezydenta Wenezueli.

Kolejny przejaw demonstracji siły stanowią mobilizacje sił zbrojnych i koncentracje wojsk na terenach przygranicznych lub w punktach o strategicznym znaczeniu, które są przeprowadzane zwłaszcza w sytuacji zaostrzenia sporu pomiędzy państwami. Chociaż Ameryka Łacińska jawi się jako obszar pokojowy z powodu braku wojen po 1995 r., to pamiętać należy, że jest to region pełen uspionych sporów i konfliktów, zwłaszcza granicznych, ale też ideologicznych, które stanowią potencjalne zagrożenie dla bezpieczeństwa i pokoju w regionie. Mobilizacja i koncentracja wojsk są stałym elementem konfliktu pomiędzy Kolumbią i Wenezuelą, które od 2018 r. nie utrzymywały stosunków dyplomatycznych do sierpnia 2022 r. Po raz pierwszy konflikt pomiędzy tymi państwami mógł przejść do fazy zbrojnej w 2008 r., kiedy wojsko kolumbijskie ostrzelało raketami terytorium sąsiedniego Ekwadoru, celem zabicia jednego z liderów FARC, Arturo Reyesa. Hugo Chaveza zdecydował się włączyć do konfliktu, wstawiając się za swoim sojusznikiem. Prezydent Wenezueli ogłosił mobilizację i wydał rozkaz koncentracji wojsk pancernych przy granicy z Kolumbią. W kolejnych latach władze obu krajów przerywały się oskarżeniami. Prezydenci Kolumbii oskarżali Wenezuelę o wspieranie ugrupowań partyzanckich, a prezydenci Wenezueli Kolumbię o próby organizacji puczów, a nawet zamachów na życie przywódców tego kraju. We wrześniu 2019 r., po serii zabójstw dokonanych przez narkopartyzantkę w stanie Arauca, prezydent Kolumbii, Ivan Duque, oskarżył prezyden-

ta Nicolasa Maduro o udzielania schronienia partyzantom z FARC i ELN oraz o wspieranie grup zbrojnych operujących na terytorium Kolumbii i wydał rozkaz rozmieszczenia przy granicy z Wenezuelą dwóch pułków, przed którymi postawiono zadanie zneutralizowania partyzantki. Prezydent Maduro oskarżył prezydenta Kolumbii o generowanie nowego konfliktu, a następnie ogłosił alert pomarańczowy w stanach Apure, Amazonas, Táchira y Zulia, które graniczą z Kolumbią, zarządził mobilizację wojsk przy granicy z Kolumbią, a nawet nakazał postawienie w stan gotowości systemu raketowego (cfr. ABC International, 2019; cfr. Público, 2019), aby - jak stwierdził minister obrony, generał Vladimir Padrino López - móc „siłowo reagować na każdą agresję przeciwko suwerenności [Wenezueli – przyp. Autora]” (cfr. Lozano, 2022). Wsparcia techniczne udzieliły Rosja i Iran, co z kolei minister obrony Kolumbii, Diego Molano, określił mianem „zagranicznej ingerencji”. Prezydent Maduro zapowiedział pod koniec 2021 r., że Wenezuela zniszczy wszystkie kolumbijskie grupy zbrojne operujące na jej terytorium (cfr. Lozano, 2022).

Wenezuela chętnie sięga po instrument militarny również w relacjach z Gujaną, z którą od 66 lat pozostaje w sporze o prowincję Essequibo, która stanowi dwie trzecie terytorium Gujany. W związku z odkryciem na wodach terytorialnych Gujany bogatych zasobów ropy naftowej i rozpoczęciem eksploatacji złóż przez ExxonMobil, konflikt eskalował po oku 2013⁴. W ostatnich latach, zwłaszcza po 2015 r. konflikt eskalował. W 2013 r. wenezuelska marynarka wojenna zatrzymała statek badający formację geologiczną. We wrześniu 2015 r. Wenezuela wysłała pod granicę z Gujaną dodatkowe oddziały wojska. Działania Wenezueli spotkały się ze zdecydowaną reakcją władz Gujany, które złożyły skargę w ONZ, oskarżając Wenezuelę o zastraszanie i agresję. W 2018 r. wenezuelska flota uniemożliwiła statkowi należącemu do norweskiej spółki Petroleum Geo-Services, która prowadziła prace na rzecz Exxon, dostęp do terenów roponośnych, będących w jurysdykcji Gujany, co zmusiło koncern do chwilowego wstrzymania prac badawczych. MSZ Gujany podkreśliło, że działanie Wenezueli „stwarza prawdziwe zagrożenie dla rozwoju gospodarczego Gujany” i „narusza suwerenność oraz integralność terytorialną” tego kraju (cfr. Staniul, 2015; cfr. Rzeczpospolita,

---

⁴ Według szacunków po odkryciu złóż Gujana dysponuje zasobami ropy naftowej porównywalnymi z Omanem i Norwegią. Amerykanie przewidują, że w 2026 roku Gujana może osiągnąć wydobywanie na poziomie 750 tysięcy baryłek dziennie, prawie dwukrotnie większym niż Wenezuela. Dzięki odkrytym złóżom ropy Gujana jest obecnie najszybciej bogacącym się krajem świata (cfr. Hyps, 2021).

2018). Gujana uzyskała wsparcie Stanów Zjednoczonych, które w styczniu 2019 r. rozpoczęły z nią wspólne ćwiczenia „Southern Cross”. Jeszcze w styczniu państwa podpisały porozumienia o współpracy obronnej, które przewiduje wsparcie logistyczne Stanów Zjednoczonych dla Gujany, a także dostawy pojazdów i amunicji (cfr. Hyps, 2021). Posłużenie się przez Wenezuelę instrumentem wojskowym nie pomogło zrealizować celu jakim było przejęcie kontroli nad zasobami ropy naftowej.

Udział w misjach pokojowych ONZ

W procesie transformacji demokratycznej, która w państwach Ameryki Łacińskiej rozpoczęła się na przełomie lat osiemdziesiątych i dziewięćdziesiątych XX w., w narodowych doktrynach obrony i bezpieczeństwa wprowadzono szereg istotnych zmian, które w dłuższej perspektywie czasu miały skutkować redefinicją funkcji i zadań wojska w okresie pokoju i demokracji. Z doktryn usunięto pojęcie „wroga wewnętrznego”, podjęto próbę ustanowienia demokratycznej kontroli nad siłami zbrojnymi i uczynienia z nich instrumentu polityki zagranicznej.

Proces ukierunkowywania aktywności sił zbrojnych na zewnątrz określany mianem „internacjonalizacji” sił zbrojnych, który został zainicjowany w Chile, Argentynie i Urugwaju, z czasem dotarł także do Brazylii, której elity polityczne zdawały sobie sprawę, że spełnienie ambicji mocarstwowych nie jest możliwe bez wzmocnienia siły militarnej państwa, która wspierałaby i uwiarygadniałaby działania dyplomatyczne władz. Siły zbrojne zaczęły być postrzegane jako instrument służący wzmocnieniu pozycji państwa oraz realizacji interesów narodowych w polityce międzynarodowej. Udział w operacjach pokojowych przestał być traktowany wyłącznie jako sposób na demokratyzację państwa i armii poprzez odwrócenie uwagi wojskowych od spraw wewnętrznych oraz profesjonalizację sił zbrojnych, a zaczął być postrzegany również jako specyficzna forma wykorzystania siły militarnej w polityce międzynarodowej w celu zapewnienia pokoju i bezpieczeństwa, a także zwiększenia roli w stosunkach międzynarodowych. Brazylia przez dwie dekady wносиła duży wkład w wojskowy kontyngent sił pokojowych ONZ. Od 1948 r. Brazylia uczestniczyła w ponad 40 misjach pokojowych (cfr. Rudowski, 2013).

Szczególne znaczenie dla budowania pozycji międzynarodowej miał udział Brazylii wraz z 6 innymi państwami regionu (Argentyną, Chile, Boliwią, Ekwadorem, Urugwajem i Stanami Zjednoczonym) w Misji Stabilizacyjnej

Narodów Zjednoczonych na Haiti (MINUSTAH). Brazylia zapewniła największy kontyngent wojskowy, który składał się z 1200 żołnierzy, a także objęła dowództwo nad siłami wojskowymi ONZ. Kierowanie misją wojskową przez sześć lat (2004-2010) pozwoliło Brazylii zjednoczyć wokół siebie inne państwa latynoamerykańskie oraz umocnić pozycję jako wschodzące mocarstwo. Po 2010 r., Brazylia zaangażowała się także w odbudowę Haiti po tragicznym w skutkach trzęsieniu ziemi. Żołnierze brazylijscy zapewniali ochronę i pomoc humanitarną dla osób przebywających w obozach tymczasowych, odgruzowywali miasta i uczestniczyli w akcjach poszukiwawczych. Oddziały inżynieryjne zajmowały się natomiast m.in. naprawą i utrzymaniem infrastruktury drogowej, dostarczanie wody pitnej i tworzeniem infrastruktury dla sił stabilizacyjnych. Problemy z realizacją mandatu misji, ekscesy wojskowych w postaci np. rajdu na Cite Soleil w lipcu 2005 r., który zakończył się śmiercią kilkudziesięciu osób, w tym kobiet i dzieci, wspieranie policji haitańskiej w tłumieniu pokojowych manifestacji przeciwko prezydentowi Aristide'owi i brak poprawy sytuacji na Haiti sprawiało, że zaangażowanie w misję stabilizacyjną na wyspie zaczęto postrzegać nie w kategoriach prestiżu, a raczej blamażu i kompromitacji Brazylii na arenie międzynarodowej, a nade wszystko jako operację zbyt kosztowną ekonomicznie i nieopłacalną politycznie, zwłaszcza, że kierowanie misją nie pomogło Brazylii uzyskać stałego miejsca w Radzie Bezpieczeństwa ONZ (cfr. Rudowski, 2013). Z upływem kolejnych lat zaangażowanie Brazylii w misje pokojowe zmniejszało się. W 2022 r. kontyngent brazylijski liczy jedynie 79 żołnierzy, którzy uczestniczą w dwóch misjach pokojowych ONZ. Oficerowie sztabowi natomiast biorą udział w sześciu misjach pokojowych. Redukcja kontyngentu może wynikać z rozczarowania efektami misji na Haiti, nieopłacalnością ekonomiczną i polityczną udziału w tego typu misjach, ale w dużej mierze wynika ona przede wszystkim z potrzeb wewnętrznych. Brazylijskim siłom zbrojnym, wobec niemocy sił policyjnych, powierzono zadania związane z walką z gangami i przestępczością zorganizowaną, głównie narkohandlem, w Amazonii (cfr. UN, 2022).

Z kolei Kolumbia i Wenezuela w ogóle nie uczestniczą w misjach pokojowych ONZ. W przypadku pierwszego z krajów wynika to z długotrwałego zaangażowania znacznych zasobów wojska w wojnę z ugrupowaniami partyzanckim i zorganizowanymi grupami przestępczymi. Sytuacja zmieniła się nieznacznie w 2016 r. wraz z podpisaniem przez rząd porozumień pokojowych z największą partyzantką, FARC. 29 września 2016 r. prezydent Juan Manuel Santos zapowiedział włączenie się Kolumbii w operacje utrzymania

pokoju, z uwagi na kończący się konflikt wewnętrzny. Juan Manuel Santos zapowiedział wysłanie w ciągu pierwszego roku 58 członków policji narodowej, w drugim – 500 żołnierzy, a w trzecim – trzech batalionów, czyli ponad 2 000 żołnierzy. Jak dotąd w misjach pokojowych ONZ biorą udział wyłącznie kolumbijskie siły policyjne (są obecne w 8 państwach) (cfr. UN, 2022).

TABELA 5. UDZIAŁ SIŁ ZBROJNYCH BRAZYLII, KOLUMBII I WENEZUELI W MISJACH POKOJOWYCH ONZ W 2022 R.

Państwo	Liczba żołnierzy	Misje ONZ z udziałem żołnierzy	Oficerowie sztabowi	Misje ONZ z udziałem oficerów sztabowych	Eksperci	Misje ONZ z udziałem ekspertów
Brazylia	79	UNIFIL UNFICYP	40	MONUSCO, UNMISS, MINUSCA, UNIFIL, UNISFA, UNFICYP	21	MONUSCO, UN- MISS, MINUSCA, MINURSO, UNISFA
Kolumbia	0		1	UNIFIL	4	MINURSO, MI- NUSCA
Wenezuela	0		0		0	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie United Nations Peacekeeping. Troop and police contributors, <https://peacekeeping.un.org/en/troop-and-police-contributors>

Natomiast brak zaangażowania drugiego z państw wynika decyzji Hugo Chaveza o włączeniu sił zbrojnych w realizację projektów społecznych i rozwojowych w ramach misji boliwariańskich, polegających m.in. na rozbudowie infrastruktury komunikacyjnej, alfabetyzacji społeczeństwa, walki z ubóstwem, zapewnienia opieki medycznej, jak również ochrony środowiska. Prezydent Nicolas Maduro w sytuacji permanentnego kryzysu politycznego i gospodarczego oraz katastrofy humanitarnej nawet nie rozważa możliwości wysłania sił zbrojnych poza granice kraju na misje pokojowe i stabilizacyjne ONZ. Głównym zadaniem sił zbrojnych pozostaje wspieranie rewolucji boliwariańskiej oraz obrona państwa i narodu przed wrogami zewnętrznymi.

Podsumowanie

Przeprowadzone w oparciu o ilościową i jakościową analizę danych oraz metodę komparatystyczną badania nad rolą instrumentu militarnego w polityce międzynarodowej pozwoliły wykazać, że w XXI wieku co prawda wzrosło znaczenie środków militarnych w polityce międzynarodowej trzech państw południowoamerykańskich – Brazylii, Kolumbii i Wenezueli, ale z powodu ograniczonego potencjału militarnego i zdolności do projekcji siły,

ich skuteczność pozostaje niewielka. Ograniczone zasoby militarne zmuszają państwa do wybiórczego posługiwania się środkami militarnymi w polityce zagranicznej. Z analizy wynika, że ze wszystkich form wykorzystania instrumentu militarnego w polityce międzynarodowej priorytetowe znaczenie ma odstraszenie oraz demonstracja siły, przy czym zastrzec należy, że wykorzystywane są one głównie w celach defensywnych. Ameryka Południowa od wielu lat jest co prawda wolna od wojen i interwencjonizmu militarnego, ale należy pamiętać, że w regionie wciąż istnieje wiele uśpionych konfliktów granicznych, które w każdej chwili mogą eskalować. Ponadto, podziały polityczne i ideologiczne, w których tle znajdują się relacje z mocarstwami - Stanami Zjednoczonymi oraz Chinami i Rosją nieustannie generują pomiędzy państwami napięcia o różnym stopniu intensywności i też - zupełnie niespodziewanie - mogą przerodzić się w zbrojne konfrontacje. Dlatego Brazylia, Kolumbia i Wenezuela konsekwentnie rozbudowują swój potencjał obronny w celach odstraszenia potencjalnych agresorów. Udział w wielonarodowych ćwiczeniach wojskowych pomaga zwiększać interoperacyjność sił zbrojnych, ale także budować zaufanie pomiędzy państwami. Spośród trzech wybranych do analizy państw w zasadzie jedynie Wenezuela posługuje się instrumentem wojskowym w celach ofensywnych, ale - jak pokazuje próba wymuszenia na Gujanie uznania roszczeń terytorialnych i zastraszenia Kolumbii, bezskutecznie.

Z powodu niewielkich nakładów na badania i rozwój Brazylia, Kolumbia i Wenezuela odgrywają marginalną rolę w handlu uzbrojeniem na świecie, pozostając głównie importerem technologii wojskowej, broni i amunicji. Brazylia podejmuje działania zmierzające do opanowania rynku broni w Ameryce Południowej, jej udział w rynku zwiększa się, ale wciąż przegrywa rywalizację z wiodącymi koncernami zbrojeniowymi ze Stanów Zjednoczonych, Francji czy Rosji.

Kolumbia i Wenezuela nie angażują swoich sił zbrojnych w misje pokojowe ONZ, co jest determinowane sytuacją wewnętrzną w obu krajach i konsekwencją powierzenia armii zadań z zakresu bezpieczeństwa publicznego i rozwoju. Brazylia natomiast stopniowo ogranicza swoje zaangażowanie w tego typu operacjach mając świadomość ograniczonych możliwości działania w ramach mandatu misji, ryzyka politycznego i kosztów ekonomicznych, jakie za sobą niosą oraz niewielkich zysków politycznych z tytułu udziału w misjach stabilizacyjnych ONZ.

Bibliografia

- ABC International (2019). *Maduro despliega tropas y anuncia un sistema de misiles en la frontera con Colombia*. Pobrane z lokalizacji: https://www.abc.es/internacional/abci-maduro-despliega-tropas-y-anuncia-sistema-misiles-frontera-colombia-201909050256_noticia.html
- Balcerowicz, B. (2006). *Sily zbrojne w państwie i stosunkach międzynarodowych*, Warszawa: Scholar, s. 204.
- Barreira, V. (2022). *Brazilian Army receiving new UAVs for ISTAR missions*. Janes. Pobrane z lokalizacji: <https://www.janes.com/defence-news/news-detail/brazilian-army-receiving-new-uavs-for-istar-missions>
- Caldero, R. (2022). Brazil, Argentina, and Uruguay are training in the Acrux X river exercise. *The Rio Times*. Pobrane z lokalizacji: <https://www.riotimesonline.com/brazil-news/defense-updates/brazil-argentina-and-uruguay-are-training-in-the-acrux-x-river-exercise/>
- Cerdán M., (2022). *Iran, China and Russia prepare for military manoeuvres in Latin America*. Atalayar, Pobrane z lokalizacji: <https://atalayar.com/en/content/iran-china-and-russia-prepare-military-manoevres-latin-america>
- DW (2022). *Colombia capacitará en desminado a soldados de Ucrania*. Pobrane z lokalizacji: <https://www.dw.com/es/colombia-capacitar%C3%A1-en-desminado-a-soldados-de-ucrania/a-61909898>
- Força Aérea Brasileira (2022). *CRUZEX*. Pobrane z lokalizacji: <https://www2.fab.mil.br/cruzex2018/index.php/en/cruzex-en>
- Gawrycki, M. (2011). Brazylia: w pogoni za mocarstwowością. W: T. Łoś-Nowak (red.), *Polityka zagraniczna. Aktorzy, potencjały, strategie*, Warszawa: Poltex, ss. 147-169.
- Global Firepower (2022). *2022 Military Strength Ranking*, Pobrano z lokalizacji: <https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>
- Gosman, E. (2017). *Brasil, EE.UU. y otros países crearán una base militar en el Amazonas*. Clarin. Pobrane z lokalizacji: https://www.clarin.com/mundo/brasil-ee-uu-paises-crearan-base-militar-amazonas_0_S1Z-CZYCW.html
- Hypś, M. (2021). *Wenezuela grozi inwazją na Gujanę, a Gujana dostała wsparcie USA*. Konflikty.pl Pobrane z lokalizacji: <https://www.konflikty.pl/aktualnosci/wiadomosci/wenezuela-inwazja-gujana-wsparcie-usa/>
- IISS (2021). *Military Balance*, London.
- IISS (2017). *Military Balance*, London. Pobrane z lokalizacji: <https://www.iiss.org/publications/the-military-balance/the-military-balance-2017/mb2017-08-latin-america>
- Lemos, G. (2020). *Fuerzas Armadas de Brasil realizan ejercicios militares sin precedentes en medio de amenazas de EE.UU. contra Venezuela*. WSWWS.ORG. Pobrane z lokalizacji: <https://www.wsws.org/es/articles/2020/11/03/bras-n03.html>

- Lozano, D. (2022). Iván Duque manda tropas a la frontera con Venezuela para frenar a las guerrillas. *El Mundo*. Pobrane z lokalizacji: <https://www.elmundo.es/internacional/2022/01/04/61d480b7fdddf8ad8b457e.html>
- Marines. The official website of the United States Marine Corp., (2022). *US-Colombian Relationship Thrives During Exercise Tradewinds 22*. Pobrane z lokalizacji: <https://www.marines.mil/News/News-Display/Article/3051718/us-colombian-relationship-thrives-during-exercise-tradewinds-22/>
- Oberda Monkiewicz, A. (2014). Brazylija jako lider regionu. *Ameryka Łacińska*, 2 (84), ss. 61-78.
- Oberda Monkiewicz, A. (2020). Doświadczenia regionalizmu w Ameryce Łacińskiej: pomiędzy współpracą a fragmentaryzacją. W: E. Stadtmüller & Ł. Fijałkowski (red.), *Normy, wartości i instytucje we współczesnych stosunkach międzynarodowych*, Tom 2., ss. 89-108.
- Oberda Monkiewicz, A. (2020). Ameryka Łacińska w polityce zagranicznej Brazylii – niedokończony projekt przywództwa regionalnego. *Studia Politologiczne*, vol. 55, s. 425-439.
- Oliveira N., (2021). *Brazilian and Argentine Armies Conduct Joint Operation*. Diálogo Américas. Pobrane z lokalizacji: <https://dialogo-americas.com/articles/brazilian-and-argentine-armies-conduct-joint-operation/#.Y00StXZBw2x>
- Ommati, M. (2021). *Brazilian and US Armies Conduct Unprecedented Joint Military Exercise*. Diálogo Américas. Pobrane z lokalizacji: <https://dialogo-americas.com/articles/brazilian-and-us-armies-conduct-unprecedented-joint-military-exercise/#.Y00T8nZBw2w>
- Pelcastre, J. (2022). *Drones Strengthen Security in Colombia*. Diálogo Américas. Pobrane z lokalizacji: <https://dialogo-americas.com/articles/drones-strengthen-security-in-colombia/#.Y00Lx3ZBw2x>
- Público (2019). *Maduro anuncia el despliegue de un sistema de misiles en la frontera con Colombia*. Pobrane z lokalizacji: <https://www.publico.es/internacional/maduro-anuncia-despliegue-sistema-misiles-frontera-colombia.html>
- Reuters (2022). *Colombia to train Ukrainian military on landmine removal*. Pobrane z lokalizacji: <https://www.reuters.com/world/colombia-train-ukrainian-military-landmine-removal-2022-05-23/>
- Rudowski, T. (2013). Udział Brazylii w misji stabilizacyjnej na Haiti w kontekście jej mocarstwowych aspiracji. W: M.F. Gawrycki (red.). *Brazylija jako wschodzące mocarstwo*. Warszawa. Pobrane z lokalizacji: https://www.academia.edu/37915641/Udzia%C5%82_Brazylii_w_misji_stabilizacyjnej_na_Haiti_w_kontek%C5%9Bcie_jej_mocarstwowych_aspiracji
- Rzeczpospolita (2018). *Gujana: Wenezuela przeszkadza w szukaniu ropy na naszych wodach*. Pobrane z lokalizacji: <https://www.rp.pl/polityka/art1572731-gujana-wenezuela-przeszkadza-w-szukaniu-ropy-na-naszyc-wodach>
- Sawicka, M. (2013). Brazylijska polityka zagraniczna za czasów prezydentury Luiza Inácia Luli da Silvy. *Ameryka Łacińska*, 1 (79), ss. 75-98.

- Senra, R. (2017). *Los ejercicios militares "inéditos" que tendrán lugar en la triple frontera entre Brasil, Colombia y Perú con la participación de Estados Unidos*. BBC Mundo. Pobrane z lokalizacji: <https://www.bbc.com/mundo/noticias-america-latina-39826017>
- SIPRI (2022a). *SIPRI Arms Transfers Database 1950-2021*. Pobrane z lokalizacji: <https://armstrade.sipri.org/armstrade/page/values.php>
- SIPRI (2022b). *SIPRI Military Expenditure Database 1949-2021*. Pobrane z lokalizacji: <https://milex.sipri.org/sipri>
- SIPRI (2022c). TIV of arms exports from Brazil, 2000-2021. Pobrane z lokalizacji: https://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_values.php
- SIPRI (2022d). TIV of arms exports to Colombia, 2000-2021. Pobrane z lokalizacji: https://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_values.php
- SIPRI (2022e). TIV of arms exports from Venezuela, 2000-2021. Pobrane z lokalizacji: https://armstrade.sipri.org/armstrade/html/export_values.php
- Staniul, M. (2015). *Wenezuela szuka wrogów*. WP Wiadomości. Pobrane z lokalizacji: <https://wiadomosci.wp.pl/wenezuela-szuka-wrogow-6027655055299201a>
- U.S. Southern Command (2022). *UNITAS 2022*. Pobrane z lokalizacji: <https://www.southcom.mil/Media/Special-Coverage/UNITAS-2022/>
- Topolski, I. (2021). Handel bronią w regionie Ameryki Łacińskiej i Karaibów. *Teka Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych*, 16/1, ss. 7-19.
- Topolski, I. (2016). Instrument militarny polityki zagranicznej państwa. *Teka Komisji Politologii i Stosunków Międzynarodowych*, 11/3, ss. 147-164.
- UN (2022). United Nations Peacekeeping. Troop and police contributors. Pobrane z lokalizacji: <https://peacekeeping.un.org/en/troop-and-police-contributors>

Nota o Autorze

Dr Michał Stelmach – politolog, latynoamerykanista, adiunkt w Katedrze Studiów Latynoamerykańskich i Porównawczych Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politologicznych Uniwersytetu Łódzkiego. Specjalizuje się w zagadnieniach z zakresu bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego oraz polityki, ze szczególnym uwzględnieniem przestępczości i polityki bezpieczeństwa publicznego, a także roli sił zbrojnych w procesach transformacji demokratycznej i nowych form militarizmu w Ameryce Łacińskiej. E-mail: michal.stelmach@uni.lodz.pl